

פ"סטארט-אפ ניישן" ל"אקזיט ניישן"

פאת ארז פגור (-<https://pigumim.org.il/authors/%d7%90%d7%a8%d7%96-%d7%9e%d7%92%d7%95%d7%a8>)

על ההצלחה של מגזר ההייטק אחראים המגזר הציבורי ומדיניות פיתוח ממשלתית. אז מדוע הציבור הוא לא זה שנהנה ממנה?

8 בדצמבר 2021

לפני מספר שנים, במהלך ביקור מדיני בארגנטינה, נשא ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, **נאום**
מול נציגי הקהילה העסקית המקומית
במסגרתו ביקש (<https://www.gov.il/en/departments/news/eventbusiness130917>)

להסביר את סוד ההצלחה של תעשיית ההייטק הישראלית. נתניהו סיפר לשומעיו שכפי שמוכיח הניסיון של ברית המועצות, מדענים וידע טכנולוגי אינם מספיקים — ושעל מנת לשגשג כלכלית, מה שישראל וכל מדינה אחרת צריכות הוא שוק חופשי. "זה השינוי היסודי שעשינו בישראל. שילבנו יכולת טכנולוגית עם שווקים חופשיים." דעה זו, לפיה ענף ההייטק הישראלי צמח בזכות השוק החופשי והעובדה שהמדינה "לא מתערבת" בתעשייה משותפת לפוליטיקאים, כלכלנים, אנשי מדיניות, וכמובן **נציגי** (<https://www.calcalist.co.il/internet/articles/0,7340,L-3686921,00.html>) **ההייטק** (<https://www.calcalist.co.il/internet/articles/0,7340,L-3686921,00.html>) כבר שנים רבות. אכן, רבים נוהגים לזהות את צמיחת תעשיית ההייטק עם תהליכי הליברליזציה וההפרטה שחלו בישראל החל משנות השמונים.

ניתוח היסטורי הבוחן כיצד הפכה ישראל ל"סטרטאפ ניישן" מלמד שבפועל, המציאות הייתה שונה בתכלית. בניגוד לדעה הרווחת, תעשיית ההייטק הישראלית לא קמה בזכות כוחות השוק אלא הייתה תוצר מובהק של יוזמת המגזר הציבורי ומדיניות ממשלתית. במסגרת מדיניות זו ביצעה המדינה השקעות רבות סיכון במחקר ופיתוח תעשייתי, סבסדה הקמת מפעלי ייצור מתקדמים, הכשירה כוח אדם מיומן ופיתחה תשתיות טכנולוגיות במסגרת אוניברסיטאות המחקר ומערכת הביטחון. כמו כן היא יסדה את ענף ההון-סיכון, וחתמה על הסכמים בינלאומיים שחיברו בין פירמות ומשקיעים ופתחו שווקי ייצוא חדשים. בנוסף לכל אלו, המדינה גם עסקה בבניית הסדרים מוסדיים ורגולטורים שונים שיצרו שווקים חדשים, התוו את כיוון ההתפתחות הטכנולוגית, ועיצבו את אופן הפעילות של פירמות פרטיות. כל זה נעשה במטרה להבטיח שההשקעה הציבורית הענפה בתעשייה זו לא רק תייצר רווחים עבור מספר מצומצם של יזמים, אלא תיצור טובין ציבוריים שיחלחלו לציבור הרחב. כתוצאה מכך, מאז שנות התשעים הפכה ישראל מכלכלה המבוססת על ייצור וייצוא של מוצרים מסורתיים כמו טקסטיל וביגוד, לכלכלה מתקדמת המייצאת סחורות ושירותים מבוססי ידע וחדשנות. שינוי מבני זה אפשר לקדם מגוון אינטרסים ציבוריים לרבות פיתוח כלכלי, יצירת מקומות עבודה מגוונים בשכר גבוה, ייצוא של מוצרים עם ערך מוסף גבוה ועוד.

בעוד המדינה וקבוצות המקדמות אינטרסים קולקטיביים כגון ארגוני עובדים וארגוני מעסיקים לרוב נתפסים כמכשול לקידום של שינויים מבניים בכלל, ותהליכי חדשנות טכנולוגית בפרט, הניסיון הישראלי מלמד ששחקנים כלכליים-פוליטיים מאורגנים כמו חברת העובדים של ההסתדרות והתאחדות התעשיינים שיחקו תפקיד מכריע ביישום ובמימוש מדיניות הפיתוח הישראלית שעמדה בבסיס היווסדותו של ענף ההייטק. למעשה, במהלך שנות השמונים והתשעים, נציגי מגזרים אלו היו שותפים מלאים לגיבוש מדיניות הפיתוח הממשלתית שזכתה לקונצנזוס רחב וחוצה מגזרים.

החל מראשית שנות האלפיים, כאשר ענף ההייטק היה כבר עובדה קיימת, הקונצנזוס סביב מדיניות הממשלה התחיל להתפרק. בעוד גורמים מסוימים מתוך התעשייה המשיכו לתמוך במדיניות הקיימת, אחרים החלו להרגיש שהיא לא מטיבה איתם. תוצאה זו הייתה תוצר של תהליכים מקבילים ובמיוחד שגשוג התעשייה והתבססות מגזר ההון-סיכון מחד, ומאיך היחלשות ההסתדרות וקריסת חברת העובדים. כתוצאה מכך, חלקים שונים מהתעשייה החלו לראשונה להפעיל לחץ פוליטי מאורגן על

מקבלי ההחלטות לבצע רפורמות במדיניות הממשלה ובמיוחד לרכך את ההגבלות השונות על התעשייה – עמדה שבסופו של דבר התקבלה. כתוצאה, בשנים האחרונות חל שינוי דרמטי במבנה ואופייה של תעשיית ההייטק הישראלית. בעוד ששינויים אלו הצליחו למשוך זרם חסר תקדים של השקעות זרות ונוכחות של תאגידים רב-לאומיים רבים בישראל, הם צמצמו באופן משמעותי את מגוון הפירות הציבוריים שתעשייה זו מייצרת ואף החלישו את חברות ההייטק המקומיות באופן שמעלה סימן שאלה לגבי יכולתה של תעשייה זו להמשיך ולשמש בתור "קטר הצמיחה של המשק" בטווח הארוך.

ישראל במדינה יזמית

שורשי תעשיית ההייטק הישראלית החלו לצמוח על רקע המשבר הכלכלי שחל באמצע שנות השבעים. לאחר יותר משני עשורים של צמיחה כלכלית מואצת שהחלו עם קום המדינה, בשנים אלו התמודדה ישראל עם משבר הולך ומחריף שהתבטא בהעדר צמיחה כלכלית, אינפלציה גוברת וחוב חיצוני שהלך ותפח. בעיות אלו היו בעיקרם סימפטומים לבעיה המרכזית של הכלכלה הישראלית של אותה התקופה והיא הגירעון המתרחב במאזן המסחרי עקב הקושי של התעשייה הישראלית לייצא מוצרים בהיקף שיאפשר לממן את ייבוא הסחורות. בעיה זו נבעה מכך שהתעשייה הישראלית לא הייתה תחרותית בשוק הבינלאומי. מצד אחד, עלויות השכר הגבוהות (יחסית) בישראל הקשו על יצרנים ישראלים להתחרות עם כלכלות מתפתחות בעלות תעשייה עתירת עבודה. מצד שני, התעשייה הישראלית לא הייתה מתקדמת מספיק כדי להתחרות עם כלכלות בעלות תעשיות עתירות הון וידע כמו ארצות הברית ומערב אירופה.

על מנת להתמודד עם אתגר זה, מאמצע שנות השבעים החלה ישראל לקדם מודל פיתוח חדש שנועד לשדרג את התעשייה המקומית ולהעביר את המשק מכלכלה המבוססת על ייצור וייצוא של מוצרים מסורתיים, לכלכלה הנשענת על פיתוח, ייצור וייצוא של מוצרים מבוססי ידע וחדשנות טכנולוגית. מיה היה אמון על גיבוש אסטרטגיה זו היה הדרג הבכיר במשרד התעשייה והמסחר (כיום משרד הכלכלה). בתוכניות מדיניות שונות, שפורסמו באותן השנים על-ידי המשרד, הודגש שמה שהכלכלה הישראלית זקוקה לו בדחיפות הוא מאמץ מואץ לשפר את היכולות של פירמות ישראליות בתחום של מחקר ופיתוח (מו"פ) תעשייתי. הטיב לתאר זאת שר האוצר דאז, פנחס ספיר, שכבר בראשית שנת 1972 טען כי "קידומה של התעשייה הישראלית ויכולתה להתמודד בשוקי העולם, מותנה במידה רבה בפיתוח המחקר התעשייתי". כתוצאה מכך, החל מתקופה זו הוגדר המחקר והפיתוח כ"יעד לאומי ראשי", אותו חתרה המדינה לקדם.

מתכנני המדיניות היו מודעים היטב להיקף המוגבל של פירמות ישראליות בתחום המו"פ, כמו גם לסיכון הכלכלי האדיר הגלום בהשקעה מסוג זה, ולכן הקפידו להדגיש כי "מו"פ תעשייתי בישראל לא יוכל להתפתח באופן מלא ללא סיוע ממשלתי מסיבי". מדיניות זו קיבלה דחיפה נוספת במסגרת

המלצות ועדה ממשלתית בראשות הפרופסור שמעון יפתח (ועדת יפתח) שדנה בארגון ובניהול המחקר הממשלתי ובשנת 1984 שהמליצה לממשלה לקדם "מדיניות טכנולוגית לאומית מתואמת" ולנקוט במעורבות ממשלתית "פעילה ולא שגרתית".

על גזרים ועל תכלות

על מנת לקדם את מדיניות הפיתוח החדשה, בתקופה הזו הקימה המדינה את משרד המדען הראשי (כיום רשות החדשנות). גוף זה אומנם היה כפוף למשרד התעשייה המסחר, אך עם השנים צבר עוצמה, זכה לשיתוף פעולה מצד משרד האוצר ונהנה מתקציב הולך וגדל באופן שאפשר לו ליהנות מאוטונומיה גבוהה ביותר. כתוצאה, מאמצע שנות השבעים משרד זה יזם, תכנן, וניהל מגוון רחב של תוכניות ממשלתיות שנועדו לתמוך ולממן תהליכי מחקר ופיתוח במסגרת פירמות פרטיות. תוכנית הדגל של המדען הראשי הייתה "קרן המחקר" שסיפקה מענקי מו"פ תואמים (מאצינג) לפירמות ויזמים פרטיים שהגישו תוכניות לפתח מוצר חדשני. בנוסף לקרן המו"פ, המדען הראשי סיפק סיוע כלכלי ומוסדי באמצעות תוכניות מו"פ דו־לאומיות, הגדולה שבהן הייתה קרן BIRD (Binational Industrial Research and Development) שתמכה במיזמים משותפים של חברות ישראליות ואמריקאיות. בנוסף לסבסוד מו"פ באופן דומה לקרן המחקר, תוכניות אלה סייעו בפתיחת שווקי ייצוא עבור חברות טכנולוגיה ישראליות ואפשרו להם לצבור ניסיון בניהול תהליכי מסחר של טכנולוגיות חדשות. באמצע שנות השמונים חוקקו חוקים חדשים ובוצעו שינוי חקיקה שאפשרו להגדיל עוד יותר את התמיכה הממשלתית בתעשיית ההייטק. בשנת 1983 בוצעו מספר תיקונים ב"חוק עידוד השקעות הון", בעיקר בנוגע להקלות מס, ובכך הסיטו את תמיכת המדינה מהתעשיות המסורתיות ולעבר תחום ההייטק. בשנת 1984 חוקק "חוק עידוד מחקר ופיתוח תעשייתי" (חוק המו"פ), שהגדיר את הפרמטרים של הסיוע הממשלתי בתחום המו"פ ויצר רגולציה ברורה לגבי כל תוכניות המדען הראשי מאז ועד היום.

בראשית שנות התשעים המדען הראשי יצר שלוש תוכניות נוספות כדי לתמוך בהקמת תעשיית ההייטק. הראשונה הייתה תוכנית מגנט ("מאגד חברות תעשייתיות ומוסדות מחקר לפיתוח טכנולוגיות") שתמכה בהקמת מאגדי מו"פ (קונסורציום) שחיברו בין חברות טכנולוגיה שונות ובין האקדמיה. השנייה הייתה "תוכנית החממות הטכנולוגיות" שהציעה משאבים, תמיכה ארגונית וגישה לתשתיות טכנולוגיות ליזמים מתחילים חסרי מימון, כולל מהגרים רבים שהגיעו באותן השנים מברית המועצות לשעבר. התוכנית השלישית – "תוכנית יוזמה" – גובשה במסגרת ממשלת רבין בהובלת המדען הראשי דאז, יגאל ארליך, ובמסגרתה הוקמה קרן השקעות ממשלתית בסכום של מאה מיליון דולר. קרן זו ביצעה השקעות ישירות בחברות סטארט־אפ ישראליות ואף השתתפה בהקמה של עשר קרנות הון־סיכון פרטיות, וזאת במטרה לייסד בישראל ענף הון־סיכון מקומי שיתמוך בצמיחה של חברות טכנולוגיה ישראליות בדומה למודל האמריקאי. תוכנית זו הייתה אחראית להקמתן של קרנות מובילות כמו פיטנגו, ג'מיני, ורטקס ו־JVP. באמצעות תוכניות מימון אלו ואחרות פעלה המדינה על

מנת להפחית את הסיכון הכלכלי הכרוך במחקר ופיתוח תעשייתי וכך דרבנה יזמים וחברות פרטיות להיכנס להשקעות מסוכנות וארוכות טווח בפיתוח טכנולוגיות חדשניות, אותן הם נמנעו מלעשות עד אותה עת.

כתוצאה מהסיוע הממשלתי הנדיב, ממנו נהנתה תעשיית ההייטק, החל מאמצע שנות השבעים חוותה ישראל גידול אדיר בשיעור הייצוא של מוצרי הייטק, מ־422 מיליון דולר בלבד בשנת 1969, ל־3,316 מיליון דולר בשנת 1987. בעוד שבסוף שנות השבעים, מוצרים מבוססי טכנולוגיה היוו רק 14 אחוזים מכלל הייצוא התעשייתי הישראלי, עד סוף שנות השמונים נתון זה כבר עמד על 28 אחוזים ועד שסוף שנות התעשים כבר גדל להיקף של 54 אחוזים. צמיחה זו גם לוותה ביצירה של משרות חדשות כאשר בין השנים 1995 ל־2011 הוכפל מספר העובדים המועסקים בענף האלקטרוניקה (עלייה מ־98,000 ל־215,000). במהלך השנים, מחקרים כלכליים שונים מצאו קשר ישיר בין תוכניות התמיכה במו"פ של המדען הראשי שתוארו לעיל לבין התוצאות הכלכליות המרשימות הללו.

כיצד ניתן להסביר את ההצלחה של מדיניות זו? איך קרה שהסיוע הרב שניתן למגזר הפרטי נעשה בצורה אפקטיבית שתורגם לצמיחה של תעשייה משגשגת? חשוב להדגיש שמגוון כלי המדיניות שהוזכרו עד כה לא רק חילקו הטבות ותמריצים כלכליים – מה שניתן לכנות "גזרים" – אלא שילבו מספר של תנאים וחובות שחברות שזכו למימון ציבורי נאלצו לפעול לפיהם – מה שניתן לכנות "מקלות".

כאן יש לציין שני תנאים מרכזיים. ראשית, מקבלי מענקי מו"פ שהצליחו בפיתוח מוצר חדש חויבו לבצע את תהליכי הייצור בישראל, ולא להוציא אותם אל מחוץ לגבולות המדינה. שנית, בעוד פירמות פרטיות נהנו מבעלות מלאה על הטכנולוגיה החדשה, השליטה שלהם בקניין הרוחני הייתה מוגבלת בכך שנאסר עליהם למכור או להעביר אותה לחברות הפועלות מחוץ לגבולות המדינה. שתי ההתניות נכנסו לתוקף מיד עם הקמת קרן המחקר עוד בשנת 1975 והפכו לחלק בלתי נפרד מחוק המו"פ עם חקיקתו בשנת 1984.

המטרה המרכזית שעמדה מאחורי תנאים אלו הייתה להבטיח שהתמיכה הממשלתית במו"פ לא רק תייצר חדשנות טכנולוגית, אלא תצמיח תעשייה שלמה. על היגיון זה עמד המדען הראשי לשעבר, ד"ר שוקי גלייטמן, כשהסביר: "מדינת ישראל משקיעה כאן כסף לא מועט, והיא משקיעה את הכסף בזמן שיא הסיכון [...] מדינת ישראל רוצה לקבל בחזרה את הבנפיט הכלכלי של ההשקעה. אנחנו לא רוצים לקבל את הכסף בחזרה, אנחנו רוצים שתצמח מזה תעשייה שתפרנס עובדים". ואכן, מדיניות זו הייתה אחראית לצמיחתן של חברות הייטק ישראליות מובילות כגון: אמדוקס, אלביט, קומברס, אינדיגו, סאיטקס, גיוון אימגינג ואחרות. היא אף עזרה למשך מספר תאגידים רב־לאומיים כמו אינטל, מוטורולה, ונשיונל סמיקונדקטור, חברות טכנולוגיות מובילות שהגיעו לישראל על מנת להנות מסיוע המדינה בתחום המו"פ אך בהמשך נדרשו להרחיב את פעילותם העסקית לתחום הייצור והייצוא בדומה לפירמות מקומיות. במקרים רבים, הקמת מפעלי הייצור של חברות אלו נתמכה על־ידי חוק

עידוד השקעות הון שסיפק הטבות מוגדלות באזורי פיתוח. כתוצאה מכך, בעוד משרות הפיתוח לרוב מוקמו בתל־אביב, הרצליה וחיפה, חלק גדול ממשרות הייצור שנוצרו באותה התקופה קמו בערים פריפריאליות כמו ירושלים, ערד, יוקנעם עילית ומגדל העמק.

על מנת לאכוף את העמידה בתנאים השונים, אותם קבע חוק המו"פ, המדינה חיזקה את ידו של המדען הראשי באמצעות חקיקה שאפשרה למשרד למשמע חברות שלא עמדו בתנאים אותה קבעה המדינה. לדוגמה, חוק המו"פ הסמיך את המדען הראשי לעכב או לבטל מענקים שכבר אושרו באופן חד צדדי ואף לדרוש החזר מלא של כספים שכבר ניתנו. יש לציין שעד התבססות תעשיית ההון־סיכון באמצע שנות התשעים, המדינה שימשה בתור מקור המימון המרכזי עבור חברות סטארט־אפ ישראליות. כתוצאה מכך, מספר החברות שקיבלו סיוע ציבורי ולכן היו כפופות לתנאים של חוק המו"פ היה גבוה באופן משמעותי. כמו כן, מכיוון שחלק גדול מחברות הטכנולוגיה הישראליות התרגלו להגיש בקשות למדען הראשי מדי שנה ושנה, האיום לעכב או לדחות הצעות עתידיות שימש מנוף לחץ יעיל מאוד כדי לוודא שחברות אלו תשחקנה לפי הכללים.

בכך שאילצו חברות נתמכות שרצו להרחיב את פעילותן לעשות זאת במסגרת גבולות המדינה הצליחו קובעי המדיניות להבטיח כי ההשקעה הציבורית במו"פ לא רק תעשיר קבוצה קטנה של פירמות ויזמים פרטיים, אלא תחלחל בצורה רחבה יותר למשק ותתרום לפיתוח הכלכלה המקומית. כך בנוסף לרווחיות הענף, תעשיית ההייטק גם יצרה משרות טובות ומגוונות בשכר גבוה, הגדילה את הכנסות המדינה ממיסים ואת הייצוא של מוצרים בעלי ערך מוסף גבוה, אפשרה להגדיל את ההשקעה בחינוך ובתשתיות טכנולוגיות ובנוסף הגדילה את ההשקעה הפרטית במו"פ, שחיזקה את יכולת התעשייה להמשיך ולשגשג.

אין לראות במדיניות הפיתוח הישראלית כמקרה ייחודי או יוצא דופן. למעשה, כל מדינה שהצליחה לפתח כלכלת הייטק וחדשנות בשטחה עשתה זאת תוך שימוש בכלי מדיניות דומים ששילבו בין מתן מגוון תמריצים כלכליים מחד, ומאיזוך קביעת תנאים וחובות אותם אכפה המדינה באמצעות סנקציות שונות. דוגמאות מובהקות לכך הן מדינות כמו טאיוואן ודרום קוריאה שבדומה לישראל קידמו תוכניות שאפתניות לשנות את פני כלכלותיהן ולהפוך למובילות עולמיות בתחום של חדשנות טכנולוגית.

הפוליטיקה של מדיניות הפיתוח הישראלית

כיצד ניתן להסביר את ההצלחה של מדיניות הפיתוח הישראלית? מה אפשר למקבלי ההחלטות לקדם תוכניות ממשלתיות המשלבות לא רק "גזרים" אלא גם "מקלות" באופן שקידם השגת מטרות ציבוריות רחבות יותר. על מנת לענות על שאלה זו יש לעבור מזירת המדיניות הציבורית לזירה הפוליטית. כאן חשוב להדגיש שפיתוח כלי המדיניות והחוקים השונים שצוינו לעיל לא נעשה על־ידי המדינה באופן חד צדדי. בעוד במדינות אחרות נציגי התעשייה המקומית שחששו מההשלכות של תמורות מרחיקות לכת במקרים רבים בלמו ניסיונות של המדינה לשנות את פני התעשייה, בישראל של אותן השנים נהנתה המדינה משיתוף פעולה מצד השחקנים הכלכליים המרכזיים במשק.

כבר בשנת 1975, ביוזמתו של המדען הראשי דאז, יצחק "יצה" יעקב, הוקם "מרכז התעשייה הישראלית למחקר ופיתוח" (מתימו"פ) – ארגון גג שחיבר בין הגופים המדינתיים שעסקו בקידום מדיניות פיתוח של תעשיית החדשנות, ובראשם משרד המדען הראשי, נציגי התעשייה הפרטית וחברת העובדים של ההסתדרות. בהנהגת הארגון היו שותפים דמויות בולטות מהתעשייה, מהמגזר הפיננסי, מהתעשייה הביטחונית, ודמויות בכירות מהאקדמיה ומוסדות המחקר. מלבד המדען הראשי, חברי הוועד המנהל והמייסד של הארגון כללו דמויות מפתח כמו דן טולקובסקי, מפקד חיל האוויר לשעבר ומנכ"ל דיסקונט השקעות (זרוע ההשקעות המרכזית של בנק דיסקונט) דאז, שהיה הגוף הפיננסי הראשון לבצע השקעות בטכנולוגיה מתקדמת; הפרופסורים עוזיה גליל ואברהם סוחמי, שניהם חוקרים בכירים בטכניון בעברם ומייסדי הדור הראשון של חברות ההייטק הראשונות במגזר הפרטי: אלרון תעשיות אלקטרוניות, אלביט מערכות, ואלסינט; ואנשים כמו נפתלי בלומנטל, מנכ"ל כור תעשיות של חברת העובדים ההסתדרותית שהייתה הבעלים של חברות מובילות בענף ההייטק, כמו תדיראן וטלרד.

בשנים אלו הפך מתימו"פ לפורום מרכזי לתיאום ושיתוף פעולה בין המדינה לבין נציגים התעשייה. במסגרת הארגון התקיימו ישיבות חודשיות וכנסים דו-שנתיים, בהן הועלו הצעות מדיניות והתקבלו החלטות משותפות. בנוסף לתפקיד זה, מתימו"פ שימש כגוף לובינג לקידום האינטרסים של מגזר ההייטק. ככזה, הוא הרבה לשלוח נציגים להשתתף בוועדות פרלמנטריות מרכזיות ויזם מפגשים עם פוליטיקאים, חברי כנסת, שרים ופקידים בכירים. כל אלה אפשרו להעלות בעיות של התעשייה ולקדם הצעות מדיניות שונות שמטרתן לחזק את מעורבות המדינה בפיתוח תעשיית ההייטק ולהגדיל את הוצאות הממשלה על מו"פ.

מתימו"פ לא רק ייצג את האינטרסים של ענף ההייטק הצומח, אלא מילא תפקיד מהותי בהצלחת המדען הראשי בכך שסיפק למשרד את התמיכה הפוליטית הדרושה ליישום אפקטיבי של מדיניותו. אולי ההישג המרכזי של הארגון היה חקיקת חוק המו"פ בשנת 1984, שהבטיח את תמיכת המדינה במו"פ וחיזק את משרד המדען הראשי כגוף הממשלתי המוביל בנושא. למעשה, הייתה זו הנהגת הארגון שיזמה את החוק ועזרה לקדם את תהליך החקיקה, לרבות השתתפות פעילה בדיוני ועדות הכנסת הרלוונטיות וסבבי התיקונים השונים.

כאן חשוב לציין שתמיכת נציגי ענף ההייטק במדיניות המדען הראשי באותם השנים כללה לא רק תמיכה בחלוקת ה"גזרים" הכלכליים שהמדינה סיפקה לענף במסגרת תוכניותיו השונות, אלא גם הסכמה לשימוש ב"מקלות", לרבות הרגולציה הנוקשה באשר לחובת הייצור המקומי והאיסור על העברת הידע והקניין הרוחני לחוץ לישראל. כיצד ניתן להסביר עובדה זו, שעל פניה נוגדת את הרצון הטבעי של עסקים למקסם רווחים באמצעות שמירה על עקרונות של שוק חופשי?

שלושה גורמים עיקריים מסייעים להסביר את ההסכמה של חברי מתימו"פ באותה התקופה לקבל את התנאים שהציבה המדינה לפירמות שנהנו מסיוע ממשלתי. ראשית, ראוי להדגיש שכאשר חוק המו"פ חוקק לראשונה, מרבית חברות ההייטק, בישראל ובעולם, עדיין פעלו בהתאם למודל הייצור

הפורדיסטי במסגרתו מרבית שלבי המסחר של מוצרים טכנולוגיים חדשים, משלב המחקר והפיתוח דרך ייצור ועד לשלב השיווק, נעשו תחת גג של פירמה בודדת. זאת בניגוד למודל פירוק תהליך הייצור הנפוץ כיום, במסגרתו פירמות מבצעות את שלבי המו"פ במדינה אחת, בעוד שלב הייצור עוברים מיקור חוץ ונעשים מחוץ לגבולות המדינה, לרוב במקומות עם כוח עבודה זול ורגולציה סביבתית ועסקית נוחה.

שנית, חשוב לציין שחברות הייטק הסכימו לייצר בישראל לא רק משום שהן היו רגילות לכך, אלא גם משום שהן זכו לתמריצים כלכליים נוספים מצד המדינה כדי לעשות זאת. כבר מאמצע שנות השבעים ניתן למדען הראשי מנדט להעניק מעמד של "מפעל מאושר" לכל חברה הפעילה בתחום ההייטק, דבר שהקנה לה את כל ההטבות שניתנו במסגרת חוק עידוד השקעות הון. עובדה זו הפכה את החובה לייצר בישראל או להימנע ממכירת הקניין הרוחני לקלה יותר לבליעה מצד חברות פרטיות.

גורם שלישי ואחרון קשור לעובדה שאחת השותפות המייסדות של מתימו"פ הייתה ההסתדרות הכללית. בשנים אלו, קונצרן "כור תעשיות" של חברת העובדים ההסתדרותית היה הבעלים של מספר חברות מובילות בתחום טכנולוגיית התקשורת כמו תדיראן, טלרד ואחרות. בשנים אלו החברות הללו העסיקו עשרות אלפי עובדים, ולכן היה זה אינטרס מובהק של הארגון לתמוך בהגבלות של חוק המו"פ שהגנו על אותן המשרות ועזרו לשמר את החברות הללו בישראל. מבחינה זו ניתן לראות המשכיות של המחויבות ההיסטורית של ההסתדרות לפיתוח התעשייה הישראלית עוד מתקופת הקמת המדינה, כאשר ארגון העובדים היה גורם מרכזי בהקמה ובפיתוח של התעשייה הישראלית. ביחד, שלושת הגורמים הללו עוזרים להסביר מדוע נציגי תעשיית ההייטק גילו התנגדות מועטה לתנאים שהציבה המדינה לקבלת הסיוע שניתן במסגרת תוכניות המדען הראשי השונות.

הקונצנזוס סביב ההגבלות של חוק המו"פ המשיך להתקיים אל תוך שנות התשעים. למעשה, בעקבות שגשוג התעשייה בסוף העשור והפיתוי ההולך וגדל למכור את החברות לתאגידים בינלאומיים, עלו דרישות לחזק את ההגבלות הקיימות. לדוגמה, במרץ 1999, כשחברת התוכנה הישראלית, המימד החדש, נרכשה על ידי החברה האמריקאית BMC תמורת 700 מיליון דולר – העסקה הגדולה ביותר בהייטק הישראלי עד אותה עת – קם קול צעקה מצד נציגי התעשייה. יו"ר איגוד תעשיות האלקטרוניקה ומייסד רד תקשורת מחשבים, היזם זהר זיסאפל, ביקר את האישור שנתן המדען הראשי למכירה. "מה שמטריד הוא לא מכירת החברה", הסביר, "אלא היכולת של הבעלים החדשים להעביר את הטכנולוגיה ואת הייצור למקום אחר מחוץ לישראל". לטענת זיסאפל, "העברת הייצור לחו"ל צריכה להיות מחושקת בצורה דרקונית. היום המדען הראשי מוכן לשחרר את המחויבות תמורת פי 3 מהסכומים שנתן [...] צריך לדרוש ממי שמוכר לגורם זר לא פי 3, אלא פי 30 מהסכום שהמדען נתן לפיתוח". זיספל הסביר כי "הפרויקטים המצליחים הם רק אחוז קטן מהפרויקטים בתחום המחקר והפיתוח. הקונה מחו"ל משלם רק עבור ההצלחות – אבל הוא צריך לשלם את מלוא המנוף. הוא לא עסק 10 שנים בפיתוח, אלא מגיע כדי לאכול את התותים והקצפת". המדענית הראשית דאז, ד"ר ארנה ברי, הסכימה ואמרה: "יש מקום לעשות בדק בית לגבי חוק המו"פ הקיים ולבדוק האם המגבלות הקיימות על מכירת ידע וייצור לחו"ל מספיקות". נשיא התאחדות התעשיינים

והבעלים של אסם, דן פרופר, אומנם הסתייג מהרצון להחמיר את המגבלות הקיימות בנושא מכירת חברות, אך יחד עם זאת עמד על כך ש"אין ספק שזכותה של המדינה, התומכת בחברות באמצעות סיוע למו"פ, לקבוע את תנאי הסיוע הנראים לה".

פ"סטרטאפ ניישן" ל"אקזיט ניישן"

באופן אולי מפתיע, תוך מספר שנים בודדות קונצנזוס זה החל להיסדק. כתוצאה, חל שינוי מהותי במבנה תעשיית ההי־טק. בעוד שעד אותה עת מרבית חברות הטכנולוגיה הישראליות פעלו לפי מודל של צמיחה מקומית, מאמצע שנות האלפיים יותר ויותר חברות החלו לאמץ את מודל האקזיט במסגרתו יזמים שואפים לפתח מוצר ואז למכור את החברה שלהם כמה שיותר מהר ולמרבית במחיר.

בראשית שנות האלפיים החלו לראשונה לעלות קריאות מצד גורמים בתעשייה לבצע שינוי במדיניות המדען הראשי ולערוך תיקונים בחוק המו"פ. מרבית תשומת הלב ניתנה לאיסור העברת הקניין רוחני לחוץ לגבולות המדינה במסגרת עסקאות רכישה, כאשר נציגי התעשייה דרשו מהמדינה לבטל תנאי זה או לרכך אותו באופן שיאפשר לחברות יותר גמישות מול רוכשים פוטנציאליים שנרתעו מלהיכנס למשא ומתן מול חברות שהיו כבולות לרגולציה מסוג זה.

מי שהובילו את המערכה לשינוי החוק היו נציגיה המקומיים של תעשיית ההון־סיכון. יש לזכור שעד ראשית שנות התשעים לא הייתה תעשייה כזו בישראל. מציאות זו השתנתה בעקבות תוכנית יוזמה שנוסדה בשנת 1993 במטרה לעודד את צמיחתה של תעשיית ההון־סיכון מקומית. תוכנית זו הייתה הצלחה אדירה, כאשר עד שנת 2000 קמו כ־85 קרנות הון־סיכון שהמובילות ביניהן ניהלו כ־200 מיליון דולר בממוצע. עד אמצע שנות האלפיים הפך הענף לגדול ביותר בעולם באופן יחסי לתוצר, ולמקור ההשקעה העיקרי של חברות סטארט־אפ ישראליות. כתוצאה מכך, נציגי הענף צברו עוצמה פוליטית וכלכלית רבה והפכו לשחקן מרכזי בתעשייה המקומית. באמצע שנות האלפיים התארגנו נציגי הענף במסגרת גוף מייצג שנקרא "איגוד קרנות הון־סיכון" ופתחו במאבק פוליטי לתיקון חוק המו"פ.

מדוע הסתייגו נציגי ההון־סיכון מהאיסור על חברות נתמכות להעביר קניין רוחני? על מנת לענות על שאלה זו חשוב להבין את המודל העסקי של תעשייה זו. קרנות הון־סיכון משקיעות במטרה להשיג החזר השקעה גבוה במיוחד עבור המשקיעים שלהם, וזאת על ידי השקעה וטיפוח של חברות הפועלות בענפים עתירי סיכון. החזר השקעה כזה ממומש באחד משני מסלולי "אקזיט": הנפקה ראשונית בבורסה, בדרך כלל בנאסד"ק שבארצות הברית, או באמצעות מיזוג ורכישה עם תאגיד בינלאומי גדול, שזו האופציה הקלה ולכן גם הנפוצה יותר. הבעיה, מנקודת מבטה של תעשיית זו הייתה שההגבלות של חוק המו"פ לא אפשרו לחברות סטארט־אפ שקיבלו מימון דרך אחד ממסלולי המדען הראשי להעביר את הקניין הרוחני שלהם לבעלות חברות זרות, או במילים אחרות — לא יכלו

לבצע "אקזיט". כפי שהסביר זאת מנהל של קרן ההון־סיכון פיטנגו ויו"ר איגוד קרנות הון־סיכון דאז, חמי פרס: "חוק המו"פ הוא מכשלה למשקיעים זרים, הוא פוגע בחברות סטארט־אפ. [...] כל משקיע היום ששומע שלחברה יש הגבלה [של העברת קניין רוחני], לא רוצה להתעסק עם זה."

מדוע ענף ההון־סיכון בכלל נזקק לסיוע ממשלתי במו"פ? היות ורק חברות הייטק שנתמכו על־ידי המדינה היו כפופות לרגולציה על הוצאת ידע, באופן תאורטי היה באפשרותן של קרנות ההון סיכון להשקיע בחברות צעירות בתחילת דרכן וכך להיות חופשיות למכור אותן בהמשך הדרך. שאלה זו הופנתה לחמי פרס במסגרת ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת שדנה בהצעות לתיקון חוק המו"פ וכך הוא הסביר: "קרנות הון־סיכון משקיעות בעיקר בשלב שבו הן יכולות לעזור לחברות לעבור אל הרווחיות. אנחנו לא רוצים להתעסק יותר מידי בשלב שבו מפתחים את הטכנולוגיה. שם מבחינתנו אנחנו לא מצליחים להביא למשקיעים שלנו את התשואות בטווחי הזמן שהם מבקשים. אנחנו רוצים להיכנס להשקעה כשלחברה כבר יש מוצר ועכשיו הם מתחילים את החדירה לשוק". במילים אחרות, חמי פרס הודה שתעשיית ההון־סיכון לא באמת רוצה לקחת את הסיכונים הגדולים הכרוכים בפיתוח טכנולוגיה חדשנית, אלא מעוניינות להיכנס לתמונה רק בשלב מאוחר יותר, כאשר קל יותר לזהות את המוצרים המבטיחים והסיכונים הם פחותים בהרבה. זו הסיבה שנציגי המגזר לא דרשו לבטל את חוק המו"פ שסבסד את עלויות המו"פ עבור חברות סטארט־אפ וחברות אחרות, אלא רק להוציא ממנו את אותם המקלות שנועדו להגביל את יכולת החברות לצאת מישראל בשלב שזה כבר פחות משתלם להם כלכלית.

איגוד קרנות הון־סיכון מצא אוזן קשבת אצל שר התמ"ת דאז, אהוד אולמרט, שאימץ את עמדת הארגון והחל לקדם אותה בכנסת ובציבור. לטענתו, על אף יתרונותיו הרבים של החוק הקיים, שינוי החקיקה נדרש על מנת לסייע למשוך השקעות זרות לישראל. כפי שהסביר במסגרת נאום שנשא בכנסת בדצמבר 2004:

"לחובה שלא להוציא את זכויות היוצרים [...] יש יתרונות שנובעים מן העובדה שהמוצר הזה מפותח ומיוצר ומיוצא מן הארץ. [...] אלא שאנחנו מעוניינים למשוך למדינת ישראל השקעות חוץ [...] ושכשחברה רב־לאומית גדולה משקיעה [...] היא כמובן רוצה גמישות הרבה יותר גדולה כשזה מגיע לשלב ההבשלה והייצור [...] בכל המפגשים שיש לי עם קהילות העסקים במדינות אחרות, זאת כמעט השאלה הראשונה שאני נשאל, וכשאני אמרתי שאנחנו מתכוונים לתקן [את חוק המו"פ] זה עודד מאוד חברות עסקיות בחוץ־לארץ להיכנס למשא ומתן על התקשרויות עם חברות ישראליות."

שינויים אלו נתמכו גם על־ידי שר האוצר דאז, בנימין נתניהו, שעקרונות של ליברליזציה כלכלית ודה־רגולציה תאמו את סדר היום הכלכלי אותו הוא קידם באותה התקופה.

למרות שהממשלה צידדה במידה רבה בעמדת תעשיית ההון-סיכון, היו פוליטיקאים שחששו כי יישום השינויים המוצעים ישפיע לרעה על תעשיית ההייטק הישראלית. לדוגמה, במסגרת הדיונים בשינויי החקיקה, חבר הכנסת חמי דורון הסביר: "קשה לי לתמוך בהצעת החוק הזאת [...] לישראל יש יתרון במו"פ, אבל בשיטה שמוצעת כאן, למעשה נהפוך להיות אולי מעבדת מחקר [...] ואת הייצור ואת מקומות העבודה ייתנו למקומות אחרים [...] הבסיס הגדול של אותם פועלים, אותם עובדים, יהיה בתאילנד, בסין, במקומות אחרים."

שינויי החקיקה נתקלו גם בהתנגדות מאורגנת מתוך תעשיית ההייטק. מי שהוביל את ההתנגדות היה פורום תעשיית ייצור האלקטרוניקה, ארגון שייצג כ־50 מתקני ייצור מקומיים שביצעו את מרבית הייצור עבור מגזר ההייטק המקומי. חברות אלה העסיקו יחד 10,000 עובדים בתחום הייצור האלקטרוני ותמכו בעוד 20-50 אלף עובדים בענפים משלימים כמו לוגיסטיקה, תחבורה ושירותים. לעסקים שהארגון ייצג היה אינטרס ברור לשימור המגבלות הקיימות בחוק המו"פ. עמדתם הייתה שמכיוון שהמו"פ של חברות ההייטק הללו נהנה ממימון ציבורי, וזאת במטרה לפתח תעשייה מקומית, על החברות יש מחויבות להמשיך לפעול בישראל. מרכז הפורום, חנן כספי, יצג עמדה זו וטען בפני ועדה מיוחדת של הכנסת שקמה לדון בשינויים המוצאים לחוק: "המדינה משקיעה במו"פ ומסבסדת חברות כדי שיהיה לנו מו"פ וייצור בישראל [...] אנחנו לא מתעלמים מעובדת היותו של השוק גלובלי [...] אלא שאנחנו אומרים דבר פשוט: אם הידע הזה נצבר מכספי משלם המיסים, אז אנחנו לא מסכימים שהוא יצא לחו"ל."

המאבקים סביב תיקון חוק המו"פ נמשכו מספר שנים והוכרעו רק באמצע שנות האלפיים לאחר שכל הצדדים הצליחו להגיע להסכמות. התיקון בחוק אומנם לא שיקף באופן מלא את דרישת תעשיית ההון-סיכון לביטול המגבלה על הוצאת ידע, אך הגבלה זו רוככה באופן משמעותי. לחוק המקורי נוסף מנגנון פיצוי שאפשר לחברה שזכתה לסיוע ממשלתי לשלם קנס המפצה את המדינה ובכך משחרר אותה מהחובה לשמור את הקניין הרוחני ואת הייצור בישראל. מנקודה זו ואילך, חברות שרצו למכור את החברה ולהעביר את הבעלות על הידע לחברה זרה התבקשו לשלם קנס של בין 300 ל־600 אחוזים ממענקי המו"פ המקוריים שקיבלו, וזאת ללא קשר לשווי החברה בזמן המכירה.

שינוי חקיקה זה שינה באופן דרמטי את פניה של תעשיית ההייטק הישראלית. החל משנת 2005 חל גידול אדיר בשיעור ההשקעות הזרות בהייטק הישראלי, מ־29 אחוזים מכלל מימון המו"פ העסקי בשנת 2005 ל־49 אחוזים בשנת 2017. נתון זה מייצג את השיעור הגבוה ביותר בקרב כל מדינות ה־OECD, גבוה באופן מובהק מכלכלות דומות כמו אירלנד (18.6 אחוזים), שבדיה (7 אחוזים) או סינגפור (5.8 אחוזים). חלק ניכר מהגידול בהשקעות הוא תוצאה של נוכחות הולכת וגדלה של חברות רב־לאומיות בישראל. למרות שחברות טכנולוגיה בינלאומיות תמיד היו חלק מהכלכלה הישראלית, בעשור האחרון קצב הצמיחה שלהם זינק. בין השנים 1989-2004, נפתחו בממוצע כ־3.6 מרכזי פיתוח בינלאומיים בשנה. אולם החל משנת 2004, שיעור זה צמח באופן מעריכי לממוצע של 20 מרכזים חדשים בשנה. כיום פועלים מעל 450 מרכזי פיתוח רב-לאומיים, שמרביתם הגדול נפתחו כתוצאה מרכישת חברת סטראטאפ ישראלית.

מדוע הנוכחות הגוברת של חברות רב־לאומיות והשקעות זרות בתעשיית ההייטק המקומי מהווה בעיה עבור הכלכלה הישראלית? אחת הבעיות המרכזיות של המודל הנוכחי הוא אי־התפתחותן של חברות קטנות לשלבי ייצור מתקדמים ומיעוטן של חברות גדולות. דו"ח בנושא שנכתב מטעם מרכז המחקר והמידע של הכנסת משנת 2013 קבע:

"על אף הגידול המהיר במספר חברות ההזנק, חלק מהחברות המצליחות נמכרות לגורמים מחוץ לישראל עוד לפני שהגיעו לשלב של ייצור מוצר ושיווק נרחב שלו. מעט חברות הייטק גדולות אשר צמחו בישראל עדיין ממשיכות לפעול בה, וכך התרומה הפוטנציאלית למשק של תעשייה עתירת ידע לא באה לידי מיצוי. [...] היזמים והמשקיעים, בעיקר בקרנות הון־סיכון, מפיקים תועלת מרבית ממכירת המיזם בשלבים מוקדמים יחסית, ואילו כלל המשק יוצא נשכר מהמשך ההתפתחות של חלק מהחברות גם בשלבי הייצור והשיווק."

במילים אחרות, בעוד המודל הנוכחי מטיב עם היזמים והמשקיעים בענף, המשק הישראלי ברובו יוצא נפסד. בעוד המודל הקודם במסגרתו קמה התעשייה יצר משרות פיתוח מתקדמות, לצד מגוון רחב של משרות נוספות בייצור, שיווק, שירות לקוחות ולוגיסטיקה, המודל הנוכחי מייצר בעיקר משרות פיתוח. המשמעות של זה היא שהתעשייה מורכבת בעיקר ממתכנתים, חוקרים ומהנדסים, כאשר סביבם יש מעט מאוד כוח אדם נוסף. אם באמצע שנות התשעים כל משרה בהייטק הביאה ליצירה של כמעט שני מקומות עבודה נוספים שאינם הייטק, בשנת 2011 היחס הזה ירד ל־1.3, ובשנת 2016 הוא כבר הגיע ל־0.8 בלבד. כלומר, כל משרת הייטק חדשה מייצרת פחות ממקום עבודה אחד שאינו בהייטק, כאשר הכוונה היא למקומות עבודה שנוצרים בתוך ענף ההייטק, ולא לפעילות היקפית כמו מסעדות והסעות.

השפעה נוספת של המודל הנוכחי היא מרחבית. כיום, מרבית המשרות החדשות הנוצרות בענף נוצרות במרכז הארץ, ובמיוחד בתל־אביב, בעוד משרות מעטות יחסית נוספות בפריפריה, היכן שמפעלי הייצור היו מוקמים בעבר. כמו כן, נוכחותם של מרכזי הפיתוח הבינלאומיים תרמה להרחבת פערי השכר במשק ואי־השוויון בישראל. בשנים האחרונות, השכר בהייטק הוא יותר מכפול מהממוצע הארצי ועולה בקצב כפול מקצב עליית השכר במגזרים אחרים. עליות השכר הללו גם מקשות על חברות הייטק קטנות שעכשיו נדרשות להתחרות על כוח האדם המקומי עם תאגידים רב־לאומיים שמסוגלים להציע תנאי שכר הרבה יותר טובים.

נקודה נוספת שראוי להדגיש היא שהצמיחה המהירה של מרכזי הפיתוח הזרים השפיעו לרעה על הכנסות המיסים של המדינה וההכנסות הפוטנציאליות מהבעלות המקומית על הקניין הרוחני. תשלומי המס על מרכזי הפיתוח הבינלאומיים נגבים בשיטת ה"קוסט פלוס" לפיה הפעילות בישראל ממוסה בהתאם להוצאות של החברה — הכוללות, למשל, שכר לעובדים, דמי שכירות ותשלום לקבלני

משנה – אך לא נגבים מיסים על הרווח של התאגיד מהמוצר שפותח במסגרת מרכז הפיתוח הישראלי. כאשר בוחנים את הגבייה בפועל רואים פער אדיר בין המס על משכורות של העובדים (2.15 מיליארד שקל בשנת 2018) למס החברות שמשלמים מרכזי הפיתוח (כ-390 מיליון שקל בלבד).

לבסוף, חשוב לציין שגם הביצועים הכלליים של ענף ההייטק הישראלי נחלשו בשנים האחרונות. מאז שנת 2010, תעשיית ההייטק חדלה לשמש בתור המנוע הראשי לצמיחת המשק, היקף הייצור בתעשייה בירידה ומספר המועסקים בהייטק כאחוז מכוח העבודה לא גדל במשך כל העשור האחרון. בעוד שעדיין מוקדם לקבוע כיצד שינויים אלה יעצבו את פני התעשייה בעשורים הבאים, כבר ברור שהמשטר הנוכחי של "גזרים ללא מקלות" השפיע לרעה על יכולתה של המדינה לוודא שהפירות שתעשיית ההייטק מייצרת לא יישארו רק בידיהם של מעטים, אלא יחלחלו באופן רחב לשאר חלקי המשק.

סיכום

לאחרונה, יש הכרה הולכת וגדלה בקרב חלק ממקבלי ההחלטות לגבי הבעייתיות השונה של מודל האקזיטים. כתוצאה, בשנים האחרונות רשות החדשנות החלה לגבש מגוון תוכניות חדשות שנועדו לעודד תהליכי צמיחה של חברות ישראליות. תוכניות אלו כוללות הסטת תקציבים ציבוריים לחברות עם פוטנציאל גדול יותר להישאר חברות עצמאיות, תמיכה בהפעלת מתקני הרצה (פיילוטים) ושילוב טכנולוגיות חדשות בסקטור הציבורי, הגדלת המעורבות של הון מקומי בתעשייה דרך שילוב של משקיעים מוסדיים, מימון הטמעת טכנולוגיות ייצור מתקדם בתעשייה המסורתית, והגדלת תעסוקה וצמצום פערים חברתיים על-ידי שילוב אוכלוסיות חדשות לרבות חרדים, ערבים ונשים. גם גורמים נוספים בתוך המדינה, כמו משרד האוצר ורשות המיסים, זיהו את החולשות של המודל הנוכחי והחלו לגבש רפורמות שונות שמטרתן להיאבק בתופעת האקזיטים.

מנקודת מבט לאומית, שינוי זה בהחלט מסמן התפתחות חיובית. יחד עם זאת עוד מוקדם לדעת האם ההשפעה שלו תהיה אפקטיבית. כלי המדיניות הללו אומנם מייצרים סדרה של תמריצים חדשים ואף מפנים אותם למקומות הנכונים. אך בניגוד לעבר, מדיניות זו כמעט ולא משלבת חובות והתניות. כלומר, בכלל לא ברור שחברות ויזמים ישראלים שיהנו משלל ההטבות החדשות שהמדינה מציעה יאלצו לוותר על הפיתוי של מכירה מוקדמת ויאמצו אסטרטגיה צמיחה.

כאן חשוב להדגיש שאין הכוונה בהכרח להחזיר את אותו איסור היסטורי גורף על מכירת קניין רוחני או הדרישה לייצור מקומי, אלא לגיבוש של התניות וחובות חדשים שיתאימו למציאות ולאתגרים של המציאות הכלכלית העכשווית. למרות הטענה המוכרת לפיה כללי המשחק של הגלובליזציה כבר לא משאירים מקום לרגולציה על תנועות הון והגבלות על הפעילות העסקית של פירמות פרטיות, נראה שמדינות שרוצות לשמר את היתרון הטכנולוגי שלהם בענפי מפתח עדיין מצליחות לעשות זאת. דוגמה מובהקת לכך היא טאיוואן – אחת המדינות המובילות בעולם בתחום של חדשנות טכנולוגית ומתחרה מרכזית לישראל – שעל אף הנכונות לבצע ליברליזציה של תנועות הון ממשיכה להגן על

ענפים אסטרטגיים ובראשם ענף השבבים. פירמות מקומיות אומנם יכולות להעביר ייצור מחוץ לגבולות המדינה, אך דבר זה דורש קבלת אישור של ועדות ממשלתיות. אישור כזה לרוב מותנה בבנייה של קווי ייצור מתקדמים יותר בתוך גבולות המדינה, כאשר מעבר ייצור ללא אישור שכזה זוכה בענישה פלילית חמורה הכוללת קנס כספי גבוה ואף מאסר בפועל.

מה יאפשר לישראל לאמץ גישה נוקשה יותר כלפי פירמות פרטיות ולעמוד על האינטרס הציבורי? בהקשר הזה יש לעמוד על הלקחים הפוליטיים מניסיון העבר ולזכור שמה שאפשר למדינה לשלב בין "גזרים" ובין "מקלות" בעבר היה המאמץ לגבש קואליציה פוליטית רחבה ששילבה בין גורמים פרטיים וציבוריים. בהקשר זה עולה השאלה: מי יכולים להוות שותפים פוטנציאליים לברית שכזו? מצד המגזר הפרטי ניתן להצביע על גוף כמו "פורום חברות הצמיחה" שהוקם לפני מספר שנים על ידי מספר חברות טכנולוגיות מקומיות במטרה לקדם מדיניות מעודדת-צמיחה. גוף זה כבר זכה לשיתוף פעולה מצד גורמים ממשלתיים בשלל נושאים רלוונטיים. אך שיתוף פעולה זה עדיין חסר מעורבות של שחקנים חזקים בעלי אוריינטציה ציבורית מובהקת שיכולים לדאוג לכך שהמדינה תשמור על האיזון בין אינטרסים פרטיים לבין אינטרסים ציבוריים רחבים יותר. התחדשות העבודה המאורגנת שחלה בישראל בעשור האחרון היא סימן מעודד מבחינה זו, במיוחד לאור תופעת התאגדויות העובדים בענף ההייטק. מעורבות של נציגי עובדים חדשים, לצד ארגוני עובדים ותיקים וארגונים חברתיים נוספים, יכולים להוות צלע שלישית חשובה בברית עתידית שכזו. ברית זו תאפשר למדינה לקדם את תעשיית החדשנות כמנוף צמיחה כלכלית מכלילה ובת-קיימא כפי שעשתה בעבר, ולא רק כאמצעי להעשיר שכבה חברתית דקה.

אודות (<https://pigumim.org.il/about>) **מדיניות** Marvin Meyer (<https://unsplash.com/@marvelous>) / Unsplash תמונה ראשית: Unsplash

כתב העת (<https://pigumim.org.il/magazines>) **תרבות** חברה בת זמננו

חנוות (<https://www.rosamedia.org/shop>) **מהעולם**

נמכו (<https://www.rosamedia.org/subscribe-pigumim?source=pigumim>) **היסטוריה** **בנו** **מהארץ**

תיאוריה

דברו איתנו

pigumim.ktavet@gmail.com
(mailto:pigumim.ktavet@gmail.com)

 www.youtube.com/channel/UCzWEW0IOUbw7RSNbEiiS5FA

(<https://twitter.com/IlPigumim>)

(<https://www.instagram.com/pigumimagazine>)

**4%D7%99%D7%92%D7%95%D7%9E%D7%99%D7%9D-)
%D7%9F-%D7%9C%D7%94%D7%92%D7%95%D7%AA-
'%90%D7%9C%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%99%D7%AA-
7%95%D7%95%D7%99%D7%AA-101276828234656**

Sofi.coop (<https://sofi.coop>) נבנה ע"י